

Paritássértés a Wu-kísérletben

Körtefái Dóra

Magfizika szeminárium

2019. 03. 25.

Áttekintés

- ▶ Szimmetriák
- ▶ Paritás
- ▶ Wu-kísérlet
- ▶ Lederman-kísérlet

Szimmetriák

Adott transzformációra invariáns mennyiségek.

Folytonos szimmetriák $\rightarrow$ megmaradó mennyiségek (Noether)

- ▶ időeltolás $\rightarrow$ energia
- ▶ térbeli eltolás $\rightarrow$ impulzus
- ▶ forgatás $\rightarrow$ impulzusmomentum
- ▶ boost $\rightarrow$ tömegközéppont
- ▶ fázistranszformáció $\rightarrow$ töltések

Diszkrét szimmetriák

- ▶ Töltéstükrözés: C (részecske-antirészecske cseré) $\rightarrow$ töltés (-1) -szeres
- ▶ Tértükrözés: $P \rightarrow$ helicitás, impulzus (-1) -szeres
- ▶ Időtükrözés: $T \rightarrow$ spin, impulzus (-1) -szeres

CPT relativisztikus térelméletek szimmetriája.

Paritás

$$\hat{P}\Psi(\underline{x}) = p \cdot \Psi(\underline{x}) \quad \& \quad \hat{P}^2 = \hat{I} \quad \longrightarrow \quad p = \pm 1$$

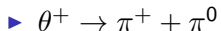
- ▶ Paritás részecskék jellemző tulajdonsága
- ▶ Helicitás kvantumszám
- ▶ Részecske és antirészecske ellentétes paritású
- ▶ Összetett rendszerekben a paritások szorzódnak
- ▶ H atom hullámfüggvénye l mellékkvantumszám esetén $(-1)^l$ paritású
- ▶ Mezonok alapállapotban negatív paritásúak, L impulzusmomentum $(-1)^L$ szorzót ad

Egy ideig P-t szimmetriának hitték.

$\tau - \theta$ paradoxon

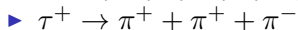
Megfigyelték két részecskét, ami a paritásukon kívül minden tulajdonságában azonos.

Különböző módon bomlanak:

Végállapot paritása:

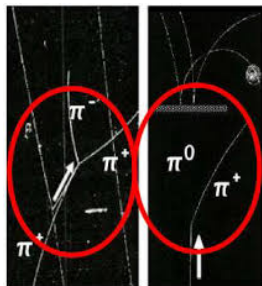
$$P = (-1) \cdot (-1) \cdot (-1)^L = 1$$

Végállapot paritása:

$$P = (-1) \cdot (-1) \cdot (-1) \cdot (-1)^L \cdot (-1)^L = -1$$

Ez a K^+ részecske.

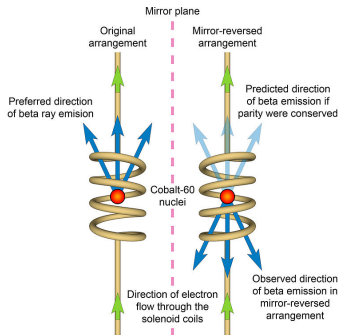
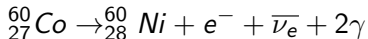

A paritásmegmaradás újabb vizsgálata

- ▶ Tsung-Dao Lee és Chen-Ning Yang: A kísérleti bizonyítékok csak az elektromágneses és az erős kölcsönhatás esetén igazolják a paritásmegmaradást.
- ▶ Ha a gyenge kölcsönhatás sérti a paritásmegmaradást, akkor a β -bomlás vizsgálatával ez kimutatható.
- ▶ Chien-Shiung Wu a β -bomlás szakértője volt, javaslat: ^{60}Co β -bomlását vizsgálják mágneses térben.
- ▶ Megvalósítás Washingtonban Ernest Ambler segítségével

A kísérlet elve

A reakció teljes egyenlete:

- ▶ A ${}^{60}\text{Co}$ spinje 5, a ${}^{60}\text{Ni}$ spinje 4, az elektron és az antineutrínó feles spinűek, végállapotú részecskék impulzusmomentuma a ${}^{60}\text{Co}$ -é irányába mutasson.
- ▶ A mágneses tér beállítja a ${}^{60}\text{Co}$ impulzusmomentumát, a hűtés a rezgését minimalizálja.

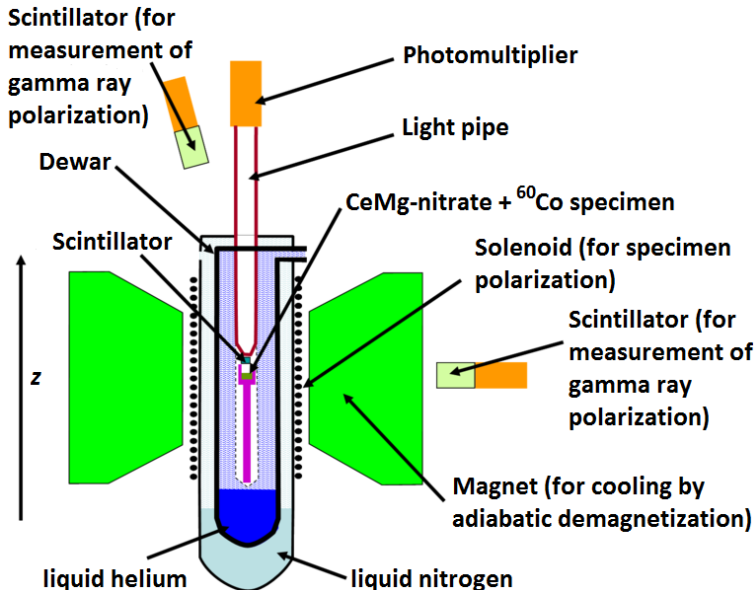
A paritás megmaradás tükörszimmetriát feltételez, mágneses térben pedig a térhez kell igazodnia.

A kísérlet megvalósítása

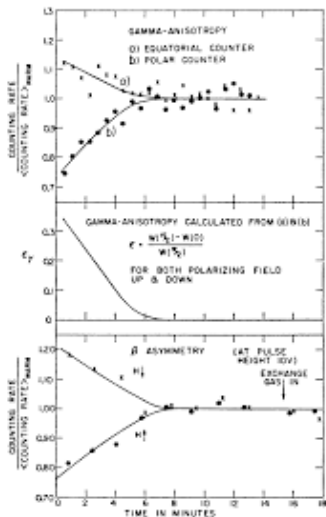
- ▶ Kihívás: A lehető legmagasabbfokú polarizációjú ^{60}Co magot előállítani
- ▶ Rose Gorter módszer: Külső, statikus, mágneses térbe helyezik az atomot
- ▶ Rendkívül alacsony hőmérséklet: Adiabtikus demagnetizálás
→ 3 mK
- ▶ A kísérletre alkalmas helyszín USA-ban a szükséges alacsony hőmérséklet miatt: Szabványügyi Hivatal (National Bureau of Standards, NBS)

Kísérleti összeállítás

Eredmények

- ▶ Fel- és lefele állított tér esetén eltérés az elektronok számában
- ▶ Spinnel szemben több elektron megy ki
- ▶ Sérül a paritás
- ▶ "Balkezes" elektronok
- ▶ "Balkezes" neutrínók és "jobbkezes" antineutrínók

Lederman kísérlet

Hallott Wu-ék eredményeiről, sokkal egyszerűbb kísérletet tervezett.

- ▶ Pion müonra bomlik, ami tovább bomlik pozitronra és neutrínókra
- ▶ Müon spinje precesszáljon változó mágneses térben
- ▶ Rögzített detektor vizsgálja a pozitron intenzitást
- ▶ A szimmetria sérülése estén ez követi a müon precesszálását
→ ezt tapasztalták → "jobbkezes" pozitronok

Felhasznált irodalom

- ▶ Hargittai Magdolna: A híres paritássértés kísérletről (Fizikai szemle 2012/6.)
- ▶ Horváth Dezső: Szimmetriák és sértésük a részecskék világában - a paritássértés 50 éve (Fizikai szemle 2007/2.)
- ▶ Trócsányi Zoltán: Az eltűnt szimmetria nyomában 2008.évi fizikai Nobel-díj (2008/12.)
- ▶ Szegedi Domonkos: Paritássértés (Mag- és részecskefizika szeminárium)
- ▶ Almási Gábor: Paritássértés (Kísérleti Mag- és Részecskefizikai szeminárium)
- ▶ https://en.wikipedia.org/wiki/Wu_experiment

Videó

Szimmetriasértések:

<https://www.youtube.com/watch?v=yArprk0q9eE>